

New perspectives on mutual dependency in care-giving. Farnham: Ashgate, 2015.

ISBN: 9781472456663, 158 oldal

(könyvkritika)

Kovács Nóra

kovacs.nora@tk.mta.hu

Egyedülálló és több szempontból is figyelemre méltó kötetet adott közre Adéla Souralová cseh szociológus a Csehországban élő vietnami bevándorlók körében megfigyelt és tanulmányozott gyermekgondozási formáról. Az egyik legfontosabb e szempontok közül a mélyfúrás-jellegű, bensőséges monográfia témaválasztása, a Kelet-közép Európába irányuló vietnami migráció egy kevésbé látható jelensége.

Talán kevesen tudják, hogy Csehországban vietnami gyerekek immár több nemzedékét nevelték fel cseh nők a saját otthonukban. A gyerekekről való gondoskodás globális világában ez egyedülálló gondoskodási forma, mert ezekben az esetekben vietnami migráns vállalkozók alkalmaznak cseh nőket, hogy a gyermekeiket gondozzák és ellássák, miközben maguk is ugyanabban az országban, gyakran ugyanazon a településen, gyermekeik viszonylagos fizikai közelségében dolgoznak.

Ugyancsak példaértékűvé teszi Souralová munkáját, ahogyan a doktori disszertációja alapjául szolgáló kutatását felépítette. Azokat a hármas viszonylatokat tanulmányozta, amelyek a gyerekek gondozását megvásárló bevándorló anyák, a gyerekekről napi szinten gondoskodó cseh felnőttek - a szerző szóhasználatában „bébiszitterek” vagy „nagyik” -, valamint a vietnami bevándorló gyerekek között alakultak ki.

A szerző célzott mintavétel segítségével saját kezűleg, aprólékos munkával gyűjtötte össze a könyv alapjául szolgáló empirikus anyagot, összesen ötven személlyel készített interjút, néhány beszélgetőtársával többször is találkozott. Végül és nem utolsó sorban Adéla kutatása a migráns fiataloknak a gyerekgondozással és transznacionális gyerekkorral kapcsolatos, eddig nem kellő mértékben tanulmányozott perspektívájára és tapasztalataira összpontosított. Könyve számottevően gazdagítja és árnyalja azt a szakirodalmat, amely a Kelet-, Délkelet- és Közép-Európa felé irányuló nemzetközi migrációban érintett személyek népességek életének bensőséges aspektusait tanulmányozza. A kötet alapjául szolgáló kutatási projekt a Kelet-Közép-Európai térségben talán elsőként kísérelte meg megismerni és megérteni, hogy a migráció hogyan hat a családi életre és a migrációban érintett gyerekekről való gondoskodásra.

A keményfedelű kötet hét fejezetből és a szerző beszélgetőtársairól adatokkal szolgáló táblázatokból áll, és egy bőséges irodalomjegyzékkel, valamint tárgymutatóval zárul. Az egymást követő fejezeteken keresztül Adéla következetesen kereste a választ több alapvető kérdésre is. Vajon a vietnami anyukák többsége miért dönt úgy, hogy delegálja a gyermekének gondozását? Miért éri meg cseh asszonyoknak, hogy a nap huszonnégy órájában saját otthonukban gondoskodjanak egy vietnami kisgyerekről? És vajon a gyerekeket nevelő cseh felnőttek és a vietnami gyerekek közt kialakuló különleges kapcsolat milyen hatással van a migráns gyerekek integrálódására a befogadó ország társadalmába?

A kötet bensőséges empirikus megalapozottságát jól érzékelteti, hogy a fejezetek címeit, valamint azok témáinak felvezetését Adéla beszélgetőtársaitól származó szerkesztett idézetek adják. Az első fejezet bemutatja a kötet felépítését, valamint azt, milyen rendszerben gondoskodnak a vietnami gyerekekről a szülei a Cseh Köztársaságban. Ebben a fejezetben vezeti be a szerző a kötet címben is szereplő kölcsönös függőség (*mutual dependency*) fogalmát, amelyet a gyermekgondozáshoz és a nemzetközi migrációhoz kapcsolódó szakirodalomból kölcsönzött. E fogalom segítségével igyekszik a szerző értelmezni, mi

történik a migráns szülők, gyermekeik és a gyerekeket gondozó helybeli személyek közt kialakult hármasszoros kapcsolatban. Ugyancsak jó hasznát veszi a cseh szociológusnő a modern antropológiai rokonságelméleteknek, ezeken belül különösen a rokonság performatív definíciójának (szemben a rokonság biogenetikus meghatározásával). Emellett gyümölcsözően alkalmazza kutatásában Signe Howell norvég szociálintropológus 'kinning' fogalmát (jelentése talán: rokonként viselkedni és ezen keresztül rokonná válni) annak a kötődési folyamatnak az elemzése során, amely a cseh gyermekgondozók és a vietnami gyerekek közt jön létre. A bevezető fejezet emellett bemutatja a kutatás felépítését és főbb jellemzőit, valamint az alkalmazott módszertant is.

A második fejezet azt igyekszik feltárni, a vietnami bevándorló szülők miért ruházzák át gyermekük gondozását helyi asszonyokra. Ebben a fejezetben kap általános bevezető képet az olvasó a Csehországban élő vietnami népességről. Kiderül például, hogy egy nemzetközi egyezménynek köszönhetően már 1956-ban több száz vietnami háborús menekült telepedhetett le az akkori Csehszlovákiában. A Csehszlovákia és a Vietnami Demokratikus Köztársaság közti sorozatos kétoldalú megállapodások eredményeképp az 1960-as években már több száz vietnami diák iratkozhatott be cseh egyetemekre, többnyire műszaki képzési programokra. Az 1970-es években további kölcsönös segítségnyújtási megállapodások következtek, melyek nyomán az 1980-as évekre harmincezer vietnami diák, szakmunkástanonc és fiatal munkás tartózkodott Csehszlovákiában, akiknek csupán kétharmada tért vissza Vietnamba. Így amikor 1990 után megnyílt az út a vállalkozások előtt, a térség vonzó célpontként jelent meg a gazdasági célú vietnami migránsok számára, akik közül többek nem elsősorban érkeztek és a társadalmi kapcsolatok korábban kialakított hálózatával rendelkeztek ott. Ezeknek az új bevándorló hullámoknak köszönhetően a hatvan ezer vietnami a harmadik legnépesebb bevándorló csoportot alkotja Csehországban a szlovákok és az ukránok után.

A szerző úgy véli, hogy a gazdasági bevándorlók „foglalkozási pozíciója az, ami mennyiségi változtatást kíván meg a munkájuk területén, és ahogy ez intenzívebbé válik, az a magánéletük rovására megy” (27. o.). Az anyákkal készített interjúk feltárják azt a Vietnamban általánosnak vélt gyakorlatot, hogy az anyák pár hónappal a szülés után visszamennek dolgozni. Abban ugyanakkor, hogy az anyák cseh gondozókat választanak gyermekeik számára, a szerző szerint az a szándék is szerepet játszik, hogy ilyen módon igyekeznek pótolni hiányzó rokonsági hálózataikat a befogadó országban, valamint „megvalósítani a rokonok családi életben betöltendő szerepének ideálját” (15. o.) Adéla munkája világosan mutatja, hogy a vietnami szülői stratégiák és gyerekgondozási gyakorlatok hogyan ütköznek az „anyaság nyugati mítoszával” (31. o.) és az „intenzív anyaság” (31. o.) ideológiájával. Adéla könyvének jelentős érdemei a gyerekekről való „jó gondoskodáshoz” és az anyasághoz fűződő nem univerzális, kultúra specifikus felfogásokkal kapcsolatos észrevételek. Ezek egybevágóan Leslie K. Wang kutatásának eredményeivel egy pekingi gyermekotthon esetéről, ahol a „jó gondoskodás” és a „jó anyaság” nyugati és kelet-ázsiai felfogásai ütköztek egymással (Wang 2016).

Adéla meggyőzően mutatja be, hogy a vietnami anyukák szülői stratégiáit miként határozza meg az a szándék, hogy gyermekeik számára egy jobb jövőt biztosítsanak, és hogy a cél elérését miként segíti, hogy kiszervezik gyermekeik gondozását, hogy több időt fordíthassanak a vállalkozásukra.

A harmadik fejezet a cseh nők motivációit firtatja, konkrétan azt, hogy miért vállalkoznak a vietnami gyerekek gondozására, és részletes bepillantást is nyújt ezekbe a személyes folyamatokba. A szerző jelezte a tényt, hogy a mintájában szereplő gyermekfelügyelők túlnyomó többsége anyagilag a jóléti állam valamelyik juttatási formájától függött, amikor belekezdtek ebbe a munkába. De érvelésében továbblép ezen az alapvetően gazdasági

magyarázaton és azt állítja, hogy az asszonyok fő motívumai - Adéla kifejezését idézve - saját „gondoskodási önéletrajzukból” fejthetők fel és érthetők meg. Hangsúlyozza azt is, hogy ezeket a narratívákat nagyban befolyásolták a társadalmi nemekkel kapcsolatos csehországi normák és elképzelések.

A vietnami mamák, gyerekeik, és a cseh gyermekfelvigyázók a gyerekgondozás kiszervezésével kapcsolatos álláspontját, reflexióit, és e viszonylatokban betöltött szerepeit a negyedik fejezet mutatja be és elemzi. A vietnami anyukák szülői stratégiáit (a posztmigrációs időszakban a munkaerőpiacon betöltött szerep által „jó anyának” lenni; több munka segítségével jobb életet biztosítani a gyerekeknek) összeveti a gyerekeket gondozó cseh nők anyaságról és jó gyereknevelésről alkotott elképzeléseivel (érzelmi közelség; fizikai kontaktus jelentősége; együtt töltött idő; a „jobb gondoskodás” miatt érzett erkölcsi fölény). E fejezet utolsó része a fizetett gyerekgondozást a gyerekek nézőpontjából tárgyalja és azt boncolgatja, hogyan érzékelték ezt a gondoskodási formát a vietnami fiatalok, hogyan befolyásolta a vietnami család generációi közti kapcsolatokat, illetve a fiatalok személyes identitását.

A tematikusan szorosan kapcsolódó ötödik és hatodik fejezetek a rokonság kérdését járják körül két különböző nézőpontból. Az ötödik fejezet a gyerekgondozás szerepét vizsgálja a gondozó és a gyerek közti érzelmi kötelék kialakulásában, valamint ezeknek az érzelmeknek a szerepét a rokonná válás (*kinning*) fentebb említett, a vietnami gyerekek és a cseh nők közt létrejövő folyamatában, amely során a gondozók a gyerekek „cseh nagymamáivá” válnak. Adéla meggyőzően demonstrálja, hogy a gondozási folyamat során születő érzelmek fontos alkotóelemei e gyerekek és felnőttek közt létrejövő köteléknek, és nélkülük nem lenne megérthető, hogy e kapcsolatok miként hatnak a Csehországban élő vietnamiak második generációjának az életére. A hatodik fejezet ugyanakkor a vietnami nagymamákkal és Vietnammal kapcsolatos attitűdökre összpontosít, és azt elemzi, hogy egy családi leszármazási helyzet miként befolyásolja a valahová tartozással és a szülők kibocsátó országával kapcsolatos elképzeléseket.

A hetedik, összefoglaló fejezetben a cseh szociológus megállapítja, hogy a vietnami gyerekek gondozása „egy olyan tevékenység, amely kötelékeket hoz létre az anyák, a gondozók és a gyerekek között, akik személyiségét és önazonosságát kölcsönösen formálja a gondozás napi gyakorlata” (139. o.).

Az anyák és a gondozók közti kapcsolat a munkaadó-munkavállaló viszonylaton alapul és ebben rendszeresen ütköznek a jó anyaságról alkotott eltérő elképzelések. Az anyákat biológiai kapcsolat fűzi a gyerekekhez, de az anyaságukat a gyerekeikről történő anyagi gondoskodáson keresztül valósítják meg. A helybéli gondozók és a migráns gyerekek közt kölcsönös érzelmi kötelék alakul ki. Ez az izgalmas monográfia igen gazdag empirikus anyagra építkezik, és emellett a szerző eredményeit a téma széleskörű nemzetközi szakirodalmának problémafelvetéseibe ágyazva mutatja be. Adéla könyvében sok mindent csodálhat az olvasó és számos általa felvetett kérdés további gondolkodásra ösztönöz. Végezetül következzenek néhány lektori megjegyzés a kötettel kapcsolatban.

Az első észrevétel ahhoz az alapvető problémához kapcsolódik, hogy miért is történik mindez. A vietnami szülők Csehországban miért ruházzák át másra kisgyerekekük napi szintű gondozását, nevelését? És miért vesznek részt ebben a cseh nők? Miért jött létre ez a gondozási forma Csehországban és miért nem tapasztalhatunk ilyesmit az USA-ban vagy Nyugat-Európa azon országaiban, ahol ugyancsak számottevő vietnami népesség él? Másfelől miért lehet az, hogy a magyarországi kínai migráns vállalkozók és a csehországi vietnami migráns vállalkozók rendkívül hasonló módon gondoskodnak a gyerekeikről (vö. Kovács 2018)? Amint már fentebb említettem, Adéla részletesen és belülről mutatja be a cseh gondozók és a vietnami migráns családok szempontjait e munkakonstrukció létrejöttében. Munkájában gyakran hivatkozik Nazli Kibria tanulmányára az USA-ban élő vietnami

családokról. Adéla Kibriával egyetértve azt hangsúlyozza, hogy a migránsok döntéseit és családi stratégiáit alapvetően a magukkal hozott „kulturális csomag” befolyásolja és magyarázza, valamint az a szakadatlan törekvés, hogy érkezésük után újraépítsék a családi élet korábbi formáit. A vietnami szülők munkaadói megbízását a családi élet újraindítása iránti törekvés szerves részeként mutatja be, ugyanakkor megítélésem szerint ez önmagában nem magyarázó erejű. Az a környezet, amelyben ezek a munkamegbízások létrejönnek, elválaszthatatlan az egykori kelet-közép-európai országok társadalmi és gazdasági kontextusától, valamint attól a gazdasági modelltől, amelyet a vietnami és kínai migráns vállalkozó nők és férfiak itt kialakítottak.

A gyerekeket gondozó cseh nők személyes motivációit részletesen magyarázza el a gondozói narratívák elemzése. Ebben az elemzésben szerepet kapnak a bébiszitterre válás mellett szóló gazdasági érvek, de másodlagos fontosságúként jelennek meg, miközben az olvasóban az is felmerülhet, hogy a cseh nők elbeszélései esetleg saját döntéseiket igazoló narratívák lennének.

A kötetben bemutatott példák a kiszervezett gyereknevelés kétségkívül sikeres esetei, amelyekben érzelmi kötődés és rokoni viszonylatok tételeződése jött létre a gondozó és a gyerek között. De vajon minden eset ilyen sikeres-e, vagy előfordulnak olyanok, amelyek egészen más forgatókönyvet követnek?

A bevezető fejezet módszertani alfejezetében Adéla röviden utal azokra a nehézségekre, amelyekkel a terepmunkája során kellett megbirkóznia, miközben személyes és szenzitív adatokat próbált gyűjteni a csehül nem jól beszélő első generációs vietnami vállalkozó anyukáktól. A vietnami (és a kínai, lásd Kovács 2018) vállalkozók munkamennyisége, valamint a körükben érvényes, szociokulturálisan kondicionált kommunikációs normák ismétlődően nehezítették a kvalitatív adatok gyűjtését. A vietnami bevándorlók második generációjától, tehát az érintett fiataloktól származó adatok lényegesen részletgazdagabbnak tűntek. A kötet függelékében szereplő táblázat szerint Adéla 16 és 25 év közti fiatal felnőttel beszélgetett múltbéli tapasztalatairól. Ugyanakkor két fejezetét is egy nyolcéves vietnami gyerektől származó idézettel kezdi, aki nem szerepel interjúalanyai jegyzékében. Terepmunkája éve alatt a szerző minden bizonnyal rengeteg adat birtokába jutott, a könyv tanúsága szerint fiatalabb vietnami gyerekekkel is találkozott, és a kötetet emelné, ha ezekre az adatokra is utalna a kutatás adatait bemutató szekcióban. Ugyancsak a bevezetőjében jelzi a szerző, hogy szándékosan nem vonta be a vietnami apukákat a vizsgálatba, mert a nők közötti viszonyokat akarta tanulmányozni. Egyfelől úgy vélem, hogy az apák nézőpontja egy további fontos dimenzióval gazdagította volna a vietnami migráns családok gyereknevelési döntéseiről való tudásunkat, másfelől viszont – egy magyarországi kínaiak körében végzett hasonló kutatás tapasztalatai alapján – feltételezem, hogy az anyukáknál is nagyobb kihívást jelentett volna a bevonásuk a kutatásba.

Az utóbbi évtizedekben Ázsiában a szülői normák és stratégiák nagymérvű változásokon mentek keresztül és nemcsak földrajzi térségenként mutatnak különbségeket, hanem a szülők lakhelye, társadalmi osztálya és iskolai végzettsége szerint is. A változó kínai szülői stílusok jó példáját kínálják e folyamatnak. Amikor a kötetben a vietnami migráns nők anyai stratégiáiról esett szó, az olvasónak hasznos lett volna megtudnia, ezek esetleg rendeződnek-e valamiféle mintázatokba az említett szociológiai mutatók alapján.

Adéla Souralová kötete, a *‘New Perspectives of Mutual Dependency in Care-Giving’* több téren is gazdagítja a nemzetközi migráció szakirodalmát. A szerző szemléletesen mutatja be, hogy a migráns gyerekek gondozása miként hoz létre bensőséges és érzelmekkel telített kapcsolatot és ez hogyan vezet a performatív értelemben vett rokonná válás folyamatához. A migráns gyerekek kiszervezett gondozással kapcsolatban a befogadó országban megélt tapasztalataira fókuszál, és ily módon innovatív nézőpontból tárgyalja a transznacionális

migránsok családi életének egy fontos vetületét. Végül, a migráns munkaadók a helyi munkavállalók ritka esetét bemutatva a kötet lehetővé teszi, hogy más szemszögből gondolkodhassunk a kiszervezett gyerekgondozás gyakorlatáról.

Hivatkozások

Kovács, Nóra (2018) Transnational migrant entrepreneurs' childcare practices from the carers' perspective: Chinese children in Hungarian homes. IN Viorela Ducu et al. (szerk.) *Childhood and Parenting in Transnational Settings*. Springer (25-42. o.)

Wang, Leslie K. (2016) *Outsourced children. Orphanage care and adoption in globalizing China*. Stanford: Stanford University Press